

Spiritualiteit en pathologie

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten
onder redactie van
Frans van Bussel, Michel Gastkemper
en Roel Munniks

Rudolf Steiner

Spiritualiteit en pathologie

Een cursus voor artsen en priesters

Vertaald door

Roel Munniks

Met een nawoord van

Joost Lacculle

Vrij Geestesleven / Zeist

De tekst van dit boek berust op verslagen van voordrachten die niet door Rudolf Steiner zijn nagezien.

De vertaling is gebaseerd op de uitgave:
Das Zusammenwirken von Ärzten und Seelsorgern
Pastoral-Medizinischer Kurs
Rudolf Steiner Gesamtausgabe nr. 318
4e druk, Rudolf Steiner Verlag, Dornach 1994

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten
© 2016 Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Typografie Françoise Berserik
Zetwerk Henk Pel
Omslagillustratie Sonia van der Klift, olieverf, 40 x 50 cm (fragment)

ISBN 978 90 6038 575 3 / NUR 743

Vrij Geestesleven is een imprint van Uitgeverij Christofoor, Zeist.

Bij deze uitgave

Veel van wat Rudolf Steiner in de wereld heeft gezet, waren antwoorden op vragen. Zo ook de vraag van de priesters van de net opgerichte Christengemeenschap aan Rudolf Steiner over de omgang met mensen met een psychische stoornis. Omdat dit zowel een pastorale als een medisch-therapeutische kant heeft, vroegen ze hem om een gemeenschappelijke cursus met de antroposofische artsen. Voor de relatief kleine groep artsen en priesters die er in september 1924 in Dornach bij aanwezig kon zijn, ontvouwde Steiner toen in weidse perspectieven het verband tussen spiritualiteit en pathologie.

Dat genialiteit en waanzin soms dicht bij elkaar kunnen liggen, wordt door hem in uitvoerige menskundige beschouwingen uiteengezet en gedetailleerd verklaard. Zo volgt hij de mystieke stadia van de bekende middeleeuwse mystica Theresia van Avila en vergelijkt die met specifieke pathologische ontwikkelingen. Om daarna bijna terloops menskundig uit te leggen waarom mystici in het algemeen in staat zijn om wonderbaarlijke genezingen te verrichten.

Tussendoor worden ook steeds weer belangrijke algemene thema's aangesneden, zoals individualiteit en erfelijkheid, opvattingen over ziekte en zonde en de werkelijkheid van karma en reïncarnatie. Dit laatste mondt uit in een uitvoerige casus van de geniale Oostenrijkse toneelschrijver Ferdinand Raimund en diens pathologische verhouding tot honden. Het hoogtepunt vormt de laatste voordracht, die handelt over de verhouding van de arts en de priester tot de Drie-eenheid.

Door de betiteling van deze voordrachtenreeks als een cursus voor artsen en priesters kan gemakkelijk de misvatting worden gevoed dat deze voordrachten alleen interessant zouden zijn voor artsen en voor priesters van de Christengemeenschap. Behalve de eerste voordracht, die heel speciaal op de samenwerking tussen

beide beroepen gericht is, zijn de voordrachten echter door hun algemene menskundige beschouwingen van belang voor iedereen die interesse heeft in de bijzondere psychische situaties waarin een mens kan geraken. Hetzij meer in de richting van een religieuze mystiek, hetzij meer naar het pathologische toe.

In zijn nawoord schrijft Joost Laceulle uitvoerig over de geschiedenis van de pastorale geneeskunde en de totstandkoming van deze bijzondere voordrachten, die de laatste cursus vormen die Rudolf Steiner gaf.

De redactie

Inhoud

Spiritualiteit en geneeskunde

Eerste voordracht

Dornach 8 september 1924 — 15

Duidelijke scheiding tussen het werk van de priester en van de arts. Historische aspecten van de pastorale geneeskunde: zielzorg bij gezonde en zieke mensen, het gezondheidsaspect van bijvoorbeeld vasten en ascese, de geneeskrachtige werking van de sacramenten. De houding van de arts en de priester bij mensen met een psychische stoornis. De invloed van de therapie op het fysisch-chemische, het leven en het bewustzijn. Therapie brengt leven in het bewustzijn, de sacramenten brengen bewustzijn in het leven. De samenwerking tussen arts en priester.

Tweede voordracht

9 september 1924 — 27

Het fysieke lichaam als getrouwe afspiegeling van het etherlichaam, het astrale lichaam en de ik-organisatie. De muzikale bouw van de mens. Psychisch-pathologische gevolgen van een gebrekkige verbinding tussen ik-organisatie en astrale lichaam. Zo ook van een gebrekkige verbinding tussen etherlichaam en astraal lichaam, en tussen fysiek lichaam en etherlichaam: geïntensiveerd zondebesef en 'rusten in God'. De opeenvolging van deze situaties tijdens het leven en de daarmee samenhangende mystieke stadia van de verschillende woningen van God. Het 'actieve gebed' en het 'gebed in rust'. De Pythia's. De heilige Theresia.

Derde voordracht

10 september 1924 — 41

De eerste drie mystieke stadia: ervaring van een 'geestelijke aanwezigheid', aanrakingservaringen en visioenen, intensieve pijnervaringen die uitmonden in een sterke gelukzaligheidsbeleving. Menskundige verklaring van het beleven van visioenen en de fysieke pijnervaringen die overgaan in geestelijk genot. De heilige Theresia. Een voortdurend latent ziek worden en weer beter worden in het laatste stadium. De wonderbaarlijke genezingen die daardoor mogelijk zijn. De therapeutische benadering

van ziekte en de karmische benadering. De tijdskluwen. Natuur en geest. De menselijke vrijheid.

Vierde voordracht

11 september 1924 — 55

Periodieke vernieuwing van de fysieke materie in de mens. Erfelijkheid alleen tot aan de tandenwisseling. Individualiteit en erfelijkheid. De geestelijke waarneming van het kind vóór de tandenwisseling; de invloed daarvan op de vernieuwing van het lichaam in de eerste zeven jaar. Kinderziekten. Etherische zonnekrachten lichamelijk werkzaam tot aan de tandenwisseling, daarna vrij voor de ziel. Astrale maankrachten lichamelijk werkzaam tot de geslachtsrijpheid, daarna eveneens vrij voor de ziel. Het blijvende geraamte van de mens. De zwakkere inwerking van de overige planetenkrachten tot aan de twintiger jaren, en de nog zwakkere van de vaste sterren tot ongeveer het achtentwintigste jaar. Het punt waarop de kosmische krachten ophouden en de eigen innerlijke krachten werkzaam worden. De mens als verantwoordelijk en vrij wezen.

Vijfde voordracht

12 september 1924 — 70

Bewustzijnsverlaging bij het pathologische tegenbeeld van het eerste mystieke stadium. Het ongebreideld vertellen van onbelangrijke details uit het verleden. Plezier beleven aan woordklanken met uitschakeling van gedachten. Wilsimpulsen die zich niet aanpassen aan de uiterlijke omstandigheden. Voorloper hiervan in vroegrijpheid tussen het zevende en veertiende levensjaar. Pathologisch tegenbeeld van het tweede mystieke stadium: krampachtige verschijnselen en herinneringsuitval; zwakzinnigheid. Parallel verlopende bewustzijnstoestanden. Pathologisch tegenbeeld van het derde mystieke stadium: verschillende paranoïde toestanden; idiotie. De noodzaak om de dingen niet alleen vanuit het gezichtspunt van het eindige leven te bekijken maar vanuit het gezichtspunt van het eeuwige leven van de mens. De rol van Fröbel-materiaal. De Wandervogel-beweging.

Zesde voordracht

13 september 1924 — 85

De werkelijkheid van het karma voor artsen en priesters. Oude opvatting: ziekte ontstaat door zonde. Huidige omgekeerde opvatting: elke 'zonde' heeft zijn oorzaak in een ziekte. Voorbeeld van een lang geleden in Azië geïncarneerde dierenkweller; zijn ontvankelijkheid voor de spirituele le-

ren van die tijd en de conflicten met zijn religieuze omgeving. Zijn incarnatie in de negentiende eeuw als de geniale toneelspeler en schrijver Ferdinand Raimund. Diens pathologische verhouding tot honden. Angstdemonen in het ademstelsel: Raimunds overdreven angst voor hondsdolheid en zijn zelf veroorzaakte levenseinde. Het pathologische en het visionaire bij Raimund. Inzicht in de verhouding tussen de verschillende lichamen van de mens als voorwaarde voor fysieke genezing. Troost bieden. Lombroso. Genezen als religieuze handeling.

Zevende voordracht

14 september 1924 — 108

Verbrandingsprocessen in het inwendige van de mens en in de buitenwereld. Natuurwetenschappelijke hypothesen over de evolutie en over het heden. Huidige wetenschap ontoereikend om de mens te begrijpen. De inademing als voortdurend menswordingsproces in het luchtlement, geactiveerd door het astrale lichaam. De activiteit van het etherlichaam bij de uitademing. De macrokosmische astraliteit in de mens tijdens de slaap. Warmte-ademing. Opname van licht, chemische ether en levensether via de warmte in de bovenste mens; het samenstromen van deze elementen in de luchtaademhaling. Onbenutte waardevolle bouwmaterialen van de huidige zintuigfysiologie. Gedachte-activiteit als achtergelaten licht, voelen als achtergelaten chemie en wil als achtergelaten vitaliteit in de onderste mens. Zenuwen, arteriële en veneuze bloedsomloop en lymfeproses. De wegen van het karma in ons organisme.

Achtste voordracht

15 september 1924 — 122

De krachten van de zon (stengelvorming), de maan (wortelvorming) en de overige planeten bij de plantengroei. Afdalen in het etherlichaam als beginnende inwijding: het denken wordt macrokosmisch, de zintuigindrukken verdwijnen. Afdalen in het fysieke lichaam: zon, maan en sterren verschijnen spiritueel geïndividualiseerd. In elke zintuigbeleving leeft de zon. De zon als bewaarplaats van het karma van het verleden. Het in liefde bij ons binnenkomende zonne-element. Het gewaarworden van de maanwerkingen. Het van maankrachten doortrokken geïntensiverde spiegelbeeld van de mens. De bevruchting als samenwerking van maankrachten en zonnekrachten. Modificatie door de overige planetaire krachten. Therapeutische consequenties. De heilzame werking van de sacramenten. Samenwerking van arts en priester.

Negende voordracht

16 september 1924 — 134

Het ontstaan van ziekmakende factoren in de slaap. De samenhang tussen het fysieke lichaam en het geestelijke in de minerale wereld, respectievelijk het etherische lichaam en het geestelijke in de plantenwereld. De somnambule mens neemt zijn eigen ziekte waar en droomt zijn geneesmiddel. De tempelslaap uit vroeger tijden. De zorgvuldig vergeestelijkte, wetenschappelijk bevruchte waarneming van het leven als noodzaak voor de huidige arts. De sacramenten en de innerlijke stemming van de priester. Materialisme en spiritualisme. Cultuurpathologie en cultuurtherapie. Zonde in de ene incarnatie, ziekte in de andere.

Tiende voordracht

17 september 1924 — 148

Het huidige materialisme in de wetenschap. Het ontstaan van een actief, scheppend denken. De plaats van de mens in de kosmos. Het platonische wereldjaar van 25 920 jaar. Ritmische correspondenties tussen mens en kosmos. Kou en warmte in het organisme van de mens. Inwijdingsgeneeskunde: het zoeken van geneesmiddelen. Het irrationele in de wereld. De approximatieve benadering. Naamgeving van sterren en planeten. Van 'nomie' via 'logie' naar 'sofia'.

Elfde voordracht

18 september 1924 — 165

Geneeskunde in de oude mysteriën; arts en priester verenigd in één persoon. De vier elementen. Proces en substantie. Kennis van de bovenste en de onderste goden. Het verband tussen de onderste goden en ziekten van de mens, en tussen de bovenste goden en het visionaire leven. De ondernatuur en de Vader; de bovennatuur en de Geest. Christus, de Zoon, als bemiddelaar. Ziekten in het fysiek-etherische en ziels- en geestesziekten. De weg van de arts: van Christus naar Golgotha. De weg van de priester: van Christus vanaf Golgotha en verder. Meditatieve spreuk als samenvatting.

Korte toespraak voor de artsen, buiten tegenwoordigheid van de priesters

18 september 1924 — 178

De coördinatie tussen arts en priester. Priestergemeenschap en artsengemeenschap. De verbinding van de arts met het Goetheanum. Oprichting van een esoterische medische kring. Het artsenberoep als godendienst.

Nawoord en aantekeningen

Nawoord (Joost Lacculle) — 185

Aantekeningen bij *Spiritualiteit en pathologie* — 207

Aantekeningen bij het nawoord — 222

Aanvullende literatuur — 228

Levensoverzicht Rudolf Steiner — 229

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten — 233

Spiritualiteit en pathologie

Eerste voordracht

Dornach 8 september 1924

Beste vrienden. In deze cursus komen voor het eerst de leden van twee geestelijke werkvelden samen, en deze samenkomst is iets heel bijzonders. Het zal daarom vandaag al nodig zijn dat we het over de zin van deze samenkomst met elkaar eens worden, allereerst vanuit de inhoud die deze cursus moet hebben. Om te beginnen wil ik er alleen op wijzen dat deze cursus, misschien als geen andere, er een voorbeeld van zal zijn dat door het bijzondere karakter van het geestelijke leven in onze tijd oude gebruiken, oude tradities vernieuwd moeten worden. Want datgene wat onder de naam pastorale geneeskunde gedaan werd, heeft in feite geen inhoud meer.^o We zullen dat in de loop van deze voordrachten zien. Daarentegen zal juist vanuit dat wat zich in onze tijd onder de oppervlakte afspeelt, een bijzonder belangrijke taak zichtbaar worden die, als we hem kort samenvatten, in een beschouwing opnieuw de naam pastorale geneeskunde mag dragen.

We hebben er streng op toegezien dat degenen die in deze cursus bij elkaar komen in hoofdzaak echte theologen en echte artsen zijn, dus personen die werkelijk arts zijn of dat willen worden, in die zin dat we bij hen het gebruik van deze naam volgens de taak die de Medische Sectie van het Goetheanum zich stelt^o kunnen verantwoorden. Hoe dit vorm kan krijgen zal allemaal in deze cursus zelf ter sprake komen. We hebben weliswaar voor sommige mensen een uitzondering gemaakt en ze toegelaten, maar dat waren er slechts een paar en die keuze is naar de overtuiging van de Medische Sectie van het Goetheanum weloverwogen gemaakt.

Het zal, beste vrienden, vooral van belang zijn dat u er zowel

^o Dit teken verwijst naar de aantekeningen bij de vertaling, die beginnen op blz. 207.

van theologische zijde als van medische zijde een volkomen helder begrip van heeft wat in de zin van een nieuwe pastorale geneeskunde de samenwerking tussen theologen en artsen mogelijk maakt. Er is over een dergelijke samenwerking al vaker gesproken, en er is ook op gewezen dat juist in de antroposofische beweging zo'n samenwerking vanzelfsprekend zou moeten zijn. Maar daarbij zijn toch dingen tevoorschijn gekomen die juist in deze cursus gerectificeerd moeten worden. De samenwerking waar ik over sprak mag volstrekt niet zo worden opgevat, beste vrienden, dat daarmee een dilettantische inmenging van het een in het ander wordt bedoeld. Het gaat er volstrekt niet om dat theologen geneeskunde gaan bedrijven of dat artsen op de een of andere wijze theoloog worden, voor zover ze natuurlijk arts of theoloog zijn. Het gaat erom samen te werken, elkaar de hand te reiken. Juist in deze cursus moet er grote waarde aan worden gehecht dat niet zogezegd alles chaotisch door elkaar heen gaat lopen, doordat – ik weet niet waartoe – de theoloog op een dilettantische manier voor dokter probeert te spelen, wat toch niet op zijn weg kan liggen. En omgekeerd moet de arts zich in onze zin ervan bewust worden welke positie hij ten opzichte van de theoloog dient in te nemen. Dat dit van beide zijden, van theologische zowel als van medische zijde, volledig begrepen wordt, daarvan zal buitengewoon veel afhangen.

Het is gebleken dat men bijvoorbeeld dacht dat een theoloog toch ook medische kennis zou moeten opdoen. Natuurlijk kan iemand zich kennis verschaffen over een of ander gebied; het is altijd goed om kennis op te doen. Maar waar het om gaat is dat onduidelijk wordt ingezien: om arts te kunnen zijn, om te kunnen genezen, is het nodig dat een specifieke medische opleiding is doorlopen die denken, voelen en willen omvat. Niemand moet het idee hebben dat hij met medische kennis in de wereld kan optreden als hij deze specifieke medische opleiding niet heeft, ook al is hij theoloog. En omgekeerd moet een arts een heel specifiek beeld van zijn beroep ontwikkelen, en hij zal door de pastorale geneeskunde moeten leren inzien dat het iets wezenlijks betekent wanneer gezegd wordt: aan de priester komt toe de offervlam, aan

de arts de mercuriusstaf. Alleen door het samenwerken van offervlam en mercuriusstaf kan iets vruchtbaars tot stand komen. Men moet niet met de offervlam willen genezen en met de mercuriusstaf willen celebreren. Maar men moet inzien dat het allebei een religieuze handeling is. En hoe meer men inziet dat het allebei een religieuze handeling is, des te beter zal, als de arts arts blijft en de priester priester, hun samenwerking op een juiste wijze heilzaam in de wereld werkzaam worden. Onze antroposofische beweging mag niet de bodem worden waarop van alles chaotisch door elkaar wordt gegooid, want daaronder heeft de ernst te lijden, de ernst die we binnen de antroposofische beweging juist zo sterk behoren te ontwikkelen. Iemand kan, om een drastisch voorbeeld te gebruiken, best in het algemeen weten wat er ongeveer gebeurt wanneer een voetoperatie wordt uitgevoerd, maar je moet niet denken dat je dan meteen zelf een voetoperatie kunt uitvoeren. En zo zouden we moeten omgaan met alles wat op medisch gebied thuis hoort. Antroposofie mag werkelijk op geen enkele manier kwakzalverij propageren – ook niet doordat bijvoorbeeld theologen kwakzalvers worden.

Hier mag werkelijk geen misverstand over bestaan. En daarom zal er uitgaande van de Medische Sectie van het Goetheanum zeer streng op worden toegezien op welke gronden iemand zich in antroposofische zin genezer mag noemen. Maar dat moet ook concreet geregeld worden, en het zal dus noodzakelijk zijn dat wanneer een arts in de zin van de Medische Sectie aan het Goetheanum werkzaam wil zijn, diens verhouding tot deze Sectie eenduidig wordt vastgelegd. Het zal ook niet anders kunnen dan dat deze regeling heel concreet wordt, zodat dit ertoe kan leiden dat in zekere zin in de toekomst inderdaad iemand arts kan zijn die arts is in de zin van de Medische Sectie aan het Goetheanum. Welnu, beste vrienden, daarmee is ook gerechtvaardigd dat we hebben vermeden om genezers die geen arts zijn tot deze cursus toe te laten. Degenen die hier vandaag als arts zitten kunnen dus ook formeel aanspraak maken op de titel arts – in hoofdzaak dus, enkele uitzonderingen daargelaten.

Daarmee zijn we het misschien over dit ene punt, beste vrien-

den, met elkaar eens geworden. Maar dit punt, dat ik tot nu toe meer aanduidend, meer organisatorisch besproken heb, zal wat zijn rechtvaardiging betreft zeker onderwerp zijn van de pastorale geneeskunde zelf. Toen mij enige tijd geleden van theologische zijde de suggestie werd voorgelegd om de theologen iets medisch aan te bieden, kon ik aan deze suggestie alleen tegemoetkomen door te antwoorden: goed, ik zal een cursus over pastorale geneeskunde houden, daaraan kunnen in ieder geval de theologen deelnemen. En zo is deze cursus over pastorale geneeskunde door de Medische Sectie van het Goetheanum georganiseerd, en de theologen nemen eraan deel. De opzet van deze bijeenkomst moet in alle opzichten volkomen helder zijn.

Welnu, beste vrienden, pastorale geneeskunde was ten slotte eigenlijk geen vak binnen de medische faculteit, maar binnen de theologische faculteit, en deze pastorale geneeskunde, die aan theologische faculteiten gedoceerd werd, bevatte eigenlijk niets specifiek medisch. Nietwaar, ik zou u wel eens willen vragen: heeft een van de academisch gevormde artsen die hier aanwezig zijn, tijdens zijn studie aan de medische faculteit pastorale geneeskunde kunnen studeren? Willen degenen die dat konden de hand opsteken? Het komt in de studiegids van de medische faculteit niet voor, speelt daarentegen wel een rol in katholieke theologische faculteiten. Binnen de evangelische faculteiten speelt het nauwelijks meer een rol, maar binnen de katholieke theologische faculteit speelt de pastorale geneeskunde wel een rol, en met reden. Ze bevat alleen niets medisch.

Ze bevat in hoofdzaak het volgende: ten eerste wat de zielzorger nodig heeft om als zielzorger niet alleen mensen bij te kunnen staan die als gezonden aan zijn zielzorg zijn toevertrouwd, maar ook degenen die als zieken aan zijn zielzorg zijn toevertrouwd. Maar zijn taak is zielzorg verlenen, en dan is er wel een verschil of hij een zieke, in het bijzonder een zwaar zieke, zielzorg moet verlenen, of een gezond iemand. Het gaat er om hoe hij de zielzorg bij zieke mensen moet vormgeven, eventueel bij zwaar zieke mensen, wat hij dan moet doen. Daarbij heb ik in feite nog geen

boek over pastorale geneeskunde gezien waarin niet nadrukkelijk en herhaaldelijk gezegd wordt dat het tot de eerste plichten van een zielzorger behoort dat hij om te beginnen iemand met raad en daad bijstaat om de juiste arts te vinden, maar dat hij zich dient te onthouden van elke medische bemoeienis. Ik vertel u wat er in de boeken staat.

Een tweede wezenlijk hoofdstuk van de pastorale geneeskunde is de beantwoording van vragen die te maken hebben met het gezondheidsaspect van religieuze aangelegenheden in de cultische sfeer. Zo werd bijvoorbeeld ten aanzien van leken de gezonde ofwel voor de gezondheid schadelijke kant van het ceremonieel voorgeschreven vasten besproken, of ook wat er van de kant van de medische wetenschap te zeggen was over de praktijk van de besnijdenis en dergelijke. Voor de priester zelf – we hebben hier voornamelijk met katholieke faculteiten te maken – werd uiteengezet wat over de gezondheidskant en de medische kant van ascese te zeggen is. Daar is uit allerlei oogpunten veel over te zeggen.

Een volgend hoofdstuk vormen bepaalde maatregelen die – laten we zegen, in een gemeente waarin een priester en een arts zijn – genomen moeten worden waar het zowel om medische bijstand als om het toedienen van sacramenten gaat. Wanneer een religieuze gemeenschap uitgaat van de realiteit van de werking van het sacrament – we zullen hier dadelijk verder over dienen te spreken –, dan betekent dat inderdaad iets wat raakt aan de ingrepen die met behulp van een geneesmiddel plaatsvinden. We hebben dan in een gebruik als bijvoorbeeld het heilig oliesel^o iets wat het werk van de priester is, naast de arts aan het ziekbed. We moeten op dit gebied antwoord geven op de vraag – en dat deed ook de pastorale geneeskunde tot nu toe – welke betekenis het ontvangen van het sacrament van het avondmaal heeft na een doorstane ziekte en dergelijke. Kijken we naar de spirituele dimensie, dan is het samenspel van sacrament en genezingsproces bij de mens een belangrijk thema.

Een volgend hoofdstuk – en wel een zeer uitvoerig hoofdstuk binnen de pastorale geneeskunde – behandelt de manier waarop een zielzorger zich in goed overleg met een arts moet opstellen bij

geesteszieken, bij mensen met een lichte of een zware psychische stoornis.^o Voor deze geesteszieke mensen wordt een aangepaste vorm van zielzorg beschreven.

Dat was in grote trekken de taak die de pastorale geneeskunde zich tot nu toe stelde, en die op een tamelijk uitvoerige wijze met een voortdurend beroep op uitspraken van de kerkvaders^o hierover eeuwenlang gedoceerd werd.

Dat is een gebied dat voor ons, omdat we middenin een vernieuwing van het geestesleven staan, natuurlijk niet in hetzelfde licht kan verschijnen. In plaats daarvan ontstaan juist uit de antroposofische grondprincipes belangrijke, heel belangrijke opgaven voor een nieuwe pastorale geneeskunde. En in welke zin zulke opgaven ontstaan, dat kunnen we, beste vrienden, bestuderen als we de zaak van twee kanten bekijken. Laten we dat eerst eens van de medische kant doen.

Waarmee hebben we bij de therapie te maken? Als we een geneesmiddel of een geneesproces op een zieke laten inwerken, hebben we altijd te maken met het gegeven dat we bij de werking die we door een substantie of een proces – een fysiek of geestelijk of psychisch proces – teweeg willen brengen, steeds boven datgene uitgaan wat de zogenaamde normale wisselwerking van de mens met zijn omgeving is. Om het even welke therapie we toepassen, altijd gaan we boven datgene uit wat de mens in het dagelijks leven doet, of het nu voedselopname betreft of blootstelling aan licht en lucht of aan psychische invloeden, altijd gaan we daar in de therapie bovenuit. We gaan zelfs als we een dieet vaststellen al een klein stapje verder dan wat de mens in de dagelijkse wisselwerking met zijn omgeving gewoon is te doen. We laten een geneesmiddel inwerken op de mens. Is dit geneesmiddel een fysieke substantie, dan speelt zich ten gevolge van de inwerking van het geneesmiddel een ander proces af dan bij pure voedselopname. Maar zo is het ook bij andere therapeutische inwerkingen. We oefenen altijd met een therapeutische ingreep op een andere manier invloed uit op de mens dan er in het leven vanzelf op hem wordt uitgeoefend.